УДК 37.018.5
DOI: https://doi.org/10.17721/2616-7786.2024/10-1/2

Євгенія ГЛАДИШКО, асп.
ORCID ID: 0000-0001-7852-9500
e-mail: eugeniiagll@gmail.com
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОЛІТИКА БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНЮВАННЯ

В с т у п . ***Розглянуто питання розроблення політики безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти на основі комплексного оцінювання сучасних підходів і практик. Актуальність дослідження зумовлена зростанням уваги до забезпечення безпеки в освітніх установах у контексті соціальних викликів, спричинених повномасштабною війною, збільшенням психологічної напруги серед учасників освітнього процесу, а також необхідністю інтеграції інноваційних механізмів захисту та превентивних заходів. Зокрема, у сучасних умовах освіта потребує не лише формального впровадження заходів безпеки, але і їхньої ефективної імплементації у повсякденну практику, що передбачає створення чітких регламентів, алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях та адаптацію міжнародного досвіду.***

М е т о д и . ***Для аналізу особливостей формування політики безпеки у закладах середньої освіти застосовано комплекс методів дослідження. Проведено анкетування соціальних педагогів, що дало змогу оцінити рівень обізнаності освітян щодо безпекових питань, зокрема фізичної безпеки, психологічного благополуччя, комунікації та взаємодії з громадою. Використано методи порівняльного аналізу для оцінки наявних практик забезпечення безпечного середовища у закладах загальної середньої освіти різних регіонів України. Систематизація та узагальнення отриманих даних допомогли сформувати комплексне уявлення про основні виклики, що постали перед освітніми установами, а також визначити ключові напрями вдосконалення політики безпеки у сфері освіти.***

Р е з у л ь т а т и . ***Дослідження показало, що політика безпеки у школах перебуває на етапі формування. Більшість закладів освіти впроваджують заходи безпеки, але вони потребують удосконалення в аспектах документального оформлення, алгоритмізації та нормативного закріплення. Спостерігаємо відсутність чітко прописаних процедур й алгоритмів дій у реальних надзвичайних ситуаціях, що призводить до фрагментарності в їхній реалізації.***

В и с н о в к и . ***Дослідження засвідчило, що формування політики безпечного освітнього середовища є критично важливим аспектом управління освітою. Ефективне забезпечення безпеки в закладах середньої освіти потребує комплексного підходу, що передбачає багаторівневу взаємодію між адміністрацією, педагогічним колективом, учнями, батьками та місцевою громадою. Особливу увагу варто приділяти розвитку механізмів психологічної підтримки учасників освітнього процесу, зокрема шляхом інтеграції програм психосоціальної адаптації. Крім того, важливим є використання інноваційних технологій, таких як системи відеоспостереження, цифрові платформи для комунікації, а також алгоритмізація процесів реагування на потенційні загрози. Доведено, що ефективна політика безпеки має базуватися на нормативному регулюванні, адаптації міжнародного досвіду та гнучкому реагуванні на сучасні виклики, що сприятиме створенню безпечного, інклюзивного та комфортного освітнього середовища.***

К л ю ч о в і с л о в а : ***комунікація, нормативно-правове регулювання, партнерська взаємодія, політика безпечного середовища, ресурсне забезпечення, соціально-педагогічні практики, соціальні педагоги.***

Вступ

Сучасна українська система освіти перебуває у стані перманентних змін й інновацій і водночас стикається із численними ризиками (політичними, інформаційними, соціальними тощо), що вимагають звернення особливої уваги до проблем захисту здоров'я та психологічного благополуччя учнів і шкільного персоналу. Відтак, нагальною проблемою сьогодення та ключовим завданням сучасного управління освітою є створення політики безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти, що має бути невід'ємною частиною корпоративної культури, цінностей і стандартів якості шкільної освіти.

У 2015 р. ООН розробила Декларацію про безпеку шкіл, яку станом на 2022 р. підписало 109 кран. У квітні 2023 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію безпеки закладів освіти на 2023–2025 рр. (2023). Метою цього стратегічного документа є створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти й організація безпечного освітнього середовища. У концепції визначено чотири ключові завдання для профільних міністерств, органів місцевої влади, засновників і керівників закладів освіти:

- створення безпечної інфраструктури закладів освіти,
- ефективне запобігання та протидія негативним безпековим явищам в освітньому середовищі,
- формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу,
- організація безпечного підвезення учнів і вчителів до / із закладів загальної середньої освіти.

У 2024 р. Верховна Рада України ухвалила в першому читанні законопроєкт № 11543, що передбачає запровадження обов'язкових заходів безпеки в закладах загальної середньої освіти, зумовлених ризиками потенційних загроз, зокрема і через повномасштабну війну.

Аналіз нормативних документів вказує на нагальну потребу створення політики безпеки в кожному закладі освіти, що має стати інструментом захисту дітей. Політика безпеки освітнього середовища – це внутрішній документ організації, установи або окремої команди, яка взаємодіє з дітьми та молоддю. Політика описує дії спільноти, що сприяють добробуту й захисту учасників, які проводять час в організації, беруть участь у її заходах або вплив на яких має діяльність цієї спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає нам змогу виявити ключові напрями досліджень, пов'язаних зі створенням безпечного освітнього середовища, що є одним із пріоритетних завдань сучасної педагогіки та психології. У праці М. Астахової (2023) висвітлено перехід від теоретичного осмислення проблеми до практичної реалізації системи безпеки в освітніх закладах, наголошуючи на важливості інтегрованого підходу, що враховує фізичні, психологічні й інформаційні аспекти. Н. Бабовал і Д. Бабовал (2023) акцентують увагу на нових викликах, що постали перед системою освіти України в умовах війни, підкреслюючи необхідність адаптації освітніх процесів до умов підвищеної соціальної напруги. Н. Березюк (2023) зосереджується на міждисциплінарному підході, розглядаючи безпечне

© Гладишко Євгенія, 2024

ISSN 1728-3817

середовище через призму психологічного, екологічного й інформаційного забезпечення, що сприяє розширенню понятійно-методологічної бази дослідження. В. Дука (2021) пропонує структурно-функціональну модель освітнього середовища, що може бути використана для систематизації процесів створення безпечного простору в закладах освіти. В. Духневич (2022) розробляє практичну модель "Шість кроків до безпеки", яка орієнтована на конкретні дії щодо впровадження політики безпеки. У роботах О. Зозуляка та Н. Башурина (2023) представлено управлінсько-правові механізми забезпечення безпеки в умовах воєнного стану, що підкреслює значення нормативно-правового забезпечення для підтримки функціонування освітніх закладів. Д. Князькіна й І. Подтикан (2019) досліджують психологічний супровід учасників освітнього процесу, що сприяє зниженню стресу та підвищенню рівня довіри в освітньому середовищі. О. Косенчук та О. Стягунова (2023) акцентують увагу на специфіці забезпечення безпеки в дошкільних закладах в умовах воєнного стану, що розширює загальну картину проблеми. М. Курач (2022) наголошує на важливості безпечного середовища для збереження психічного здоров'я дітей, що стає актуальним з огляду на підвищену вразливість молодшого покоління в сучасних умовах. І. Литвиненко та Л. Богдан (2020) досліджують можливості психологічної діагностики безпеки освітнього середовища, що дає змогу точніше визначати проблемні зони та розробляти ефективні стратегії їхнього подолання.

Отже, аналіз літератури демонструє багатовекторність досліджень у цій сфері, що охоплює як теоретичні аспекти, так і практичні підходи до формування безпечного освітнього середовища. Натомість дослідження переважно присвячені розвитку окремих складових цього процесу, їхнього практичного й організаційного забезпечення. Досліджень, присвячених проблемам упровадження політики безпеки (як інтегративного явища і проблеми), виявилося критично недостатньо, що зумовлює необхідність у розширенні та поглибленні наукових розвідок.

Мета дослідження – виявлення особливостей вироблення політики шкільної безпеки закладу загальної середньої освіти в умовах сьогодення та виокремленні змістових параметрів поняття *політика безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти*. Основними завданнями є:

- аналіз наявних підходів до формування практик безпеки в закладах середньої освіти;
- оцінювання рівня поінформованості учасників освітнього процесу з питань безпеки й безпекової політики;
- визначення ефективності розроблених програм і заходів щодо забезпечення безпеки та їхній вплив на формування культури безпеки в закладі освіти;
- визначення перешкод реалізації політики безпеки в закладах середньої освіти та виявлення ресурсів для їхнього подолання.

Методи

У процесі роботи використано теоретичні методи: порівняння, систематизація, узагальнення, анкетування. До дослідження політики шкільної безпеки закладу загальної середньої освіти були залучені соціальні педагоги закладів освіти. У нашій статті ми виходили з того, що роль соціального педагога в закладі освіти "полягає у впровадженні певної філософії й політики функціонування освітнього середовища … він є членом управлінської команди організаторів освітнього середовища, який формує ціннісно-настановчі орієнтири його функціонування, імплементує ці засадничі положення у викладацькі практики, фіксує ті "розриви", які призводять до порушення прав дитини та ігнорування її освітніх потреб" (Чуйко, 2019, с. 42). Відповідно, участь в опитуванні соціальних педагогів у ролі респондентів є релевантною дослідницьким завданням.

До вибірки дослідження ввійшло 32 соціальні педагоги: із них 9 (28 %) із Хмельницької, 6 (19 %) з Рівненської, 6 (19 %) з Київської, 4 (13 %) із Черкаської, 3 (9 %) з Волинської, 2 (6 %) із Житомирської, 2 (6 %) з Тернопільської областей.

Оцінку політики шкільної безпеки закладу загальної середньої освіти здійснено з урахуванням таких параметрів: "фізична безпека", "психічне здоров'я та психологічне благополуччя", "навчальна практика та середовище", "взаємодія та відносини", "зв'язок школи з громадськістю". Згідно із зазначенимит параметрами було розроблено анкету.

Анкета для соціальних педагогів "Політика безпечного освітнього середовища" є структурованою, унесені запитання закритого і відкритого типу, анкетування проводили в режимі онлайн з використанням гугл-форми. Анкету розподілено на кілька тематичних блоків, зосереджених на виокремлених аспектах безпеки. Вступна частина містить анотацію для респондентів, викладено етичні принципи проведення дослідження, зокрема конфіденційності та права на відмову.

Перший блок "Фізична безпека", спрямований на виявлення наявних заходів реагування на надзвичайні ситуації й алгоритмів евакуації учнів і співробітників у ситуаціях загрози; матеріально-технічних умов забезпечення безпеки; наявність розроблених інструкцій, документів тощо.

Другий блок "Психічне здоров'я та психологічне благополуччя" має на меті виявлення наявності заходів системної підтримки психічного здоров'я учнів і педагогів, зокрема і профілактичних програм й умов ефективного раннього виявлення психологічних проблем. Також оцінюємо політику залучення та співпраці батьків зі школою у частині формування безпечного освітнього середовища.

Третій блок "Навчальна практика та середовище" спрямований на виявлення педагогічних і соціально-педагогічних практик, що сприяють формуванню в учнів навичок безпечної поведінки.

Четвертий блок запитань "Взаємодія та відносини" дає змогу з'ясувати тип комунікації, що існує між батьками, адміністрацією, педагогами й учнями у школі, що, зі свого боку, є регулятором і запобіжником створення середовища безпеки в школі.

П'ятий блок запитань "Зв'язок школи з громадськістю" оцінює шляхи взаємодії закладу освіти з місцевою громадою та організаціями, долученими до створення політики безпечного середовища у громаді; аналізує ефективність співпраці між школою та місцевими організаціями у питаннях безпеки.

Результати

Результати опитування соціальних педагогів відображають тенденції щодо кожного з окреслених напрямів формування політики безпечного середовища. Ураховуючи тип відповідей анкети, рівні оцінки були розподілені на "високий", "середній" і "низький", що дає змогу комплексно оцінити ключові аспекти створення безпечного середовища (табл. 1).

Таблиця 1

Загальні показники оцінки безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти

Назва блоку	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Фізична безпека	18	56,25	12	37,50	2	6,25
Психічне здоров'я та психологічне благополуччя	19	59,38	11	34,38	2	6,25
Навчальна практика та середовище	22	68,75	9	28,13	2	6,25
Взаємодія та відносини	25	78,13	5	15,63	2	6,25
Зв'язок школи із громадськістю	23	71,88	8	25,00	1	3,13

Як видно із табл. 1, респонденти переважно оцінюють функціонування безпечного середовища в закладах освіти на високому рівні. Найбільш позитивно забезпеченим показником є "взаємодія та відносини" (78,13 %), далі "зв'язок школи з громадськістю" (71,88 %), "навчальна практика та середовище" (68,75 %). Найнижчими є показники "психічного здоров'я та психологічного благополуччя" (59,38 %) та "фізичної безпеки" (56,25 %).

Розглянемо отримані відповіді за блоками запитань.

У сфері фізичної безпеки 56,25 % респондентів відзначили належне забезпечення фізичної безпеки у школах. Як недостатні їх оцінили 37,50 % респондентів, а 6,25 % – як відсутні.

Розглянемо детальніше результати закритих запитань у сфері фізичної безпеки (див. рис. 1).

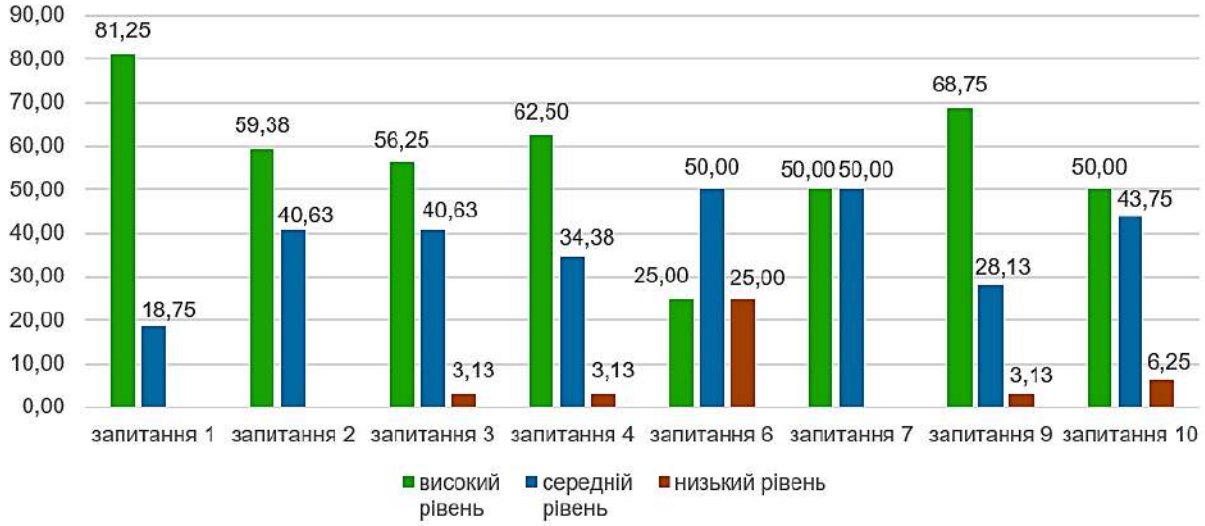

Рис. 1. Результати оцінювання безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти за параметром "Фізична безпека" (закриті запитання), у %

Найкраще представленими є чітко регламентовані процедури реагування в надзвичайних ситуаціях (запитання 1). Близько 81,25 % респондентів засвідчують, що в школах розроблені й упроваджені процедури та алгоритми дій на випадок надзвичайних ситуацій. Це є критично важливим елементом формування культури безпеки в школі.

Погоджуються з тим, що приміщення є безпечними, 68,75 % респондентів, але 28,13 % відзначили лише часткову відповідність, що потребує вжиття заходів для усунення недоліків (запитання 9).

Стверджують, що ознайомлені з нормативними актами про фізичну охорону, 62,5 % респондентів, 34,38 % – лише частково поінформовані щодо нормативних документів (запитання 4). Відповідно, акти контролюючих органів є загальною основою системи освіти та безпеки, аналогічно до Конституції України, Кодексу цивільного захисту України (від 02.10.2012 № 5403-VI, чинна редакція – 01.01.2025), Закону України "Про освіту" (від 05.09.2017 № 2145-VIII, чинна редакція від 01.01.2025), Закону України "Про охорону праці" (від 14.10.1992 №2694-XII, чинна редакція від 19.12.2024).

Також важливою є відповідність статуту положенням про санітарний стан освітнього середовища, визначеним Законом України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення". Респонденти чітко відзначили Закон України "Про охорону дитинства", де права дитини визначені щодо безпеки та захисту від ризиків у таких видах приміщень.

Респонденти наголошували на важливості таких нормативно-правових актів, як постанови КМУ "Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану" від 01.11.2024 № 1245, "Про затвердження Порядку розроблення планів діяльності єдиної державної системи цивільного захисту" від 09.08.2017 № 626, "Про затвердження Методики оцінки ризиків безпеки в системі освіти, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації проти України" від 02.08.2024 № 866, Концепція безпеки закладів освіти на 2023–2025 роки (Розпорядження КМУ від 07.04.2023 № 301-р), Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (Указ Президента

України від 25.05.2020 № 195/2020), Наказ МВС "Про затвердження Порядку організації та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту" від 28.11.2019 № 991, Лист МОН України "Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)" від 14.08.2020 № 1/9–436 тощо, застосовуються локальні акти та правила, що створюються безпосередньо в закладі освіти. Це стосується внутрішніх правил безпеки, планів евакуації, посадових обов'язків персоналу щодо надзвичайних ситуацій та алгоритмів дій у потенційно небезпечних ситуаціях.

Підтверджують, що в школах регулярно здійснюються навчання та тренування з евакуації, 59,38 % респондентів, водночас 40,63 % зазначають, що вони є нерегулярними (запитання 2). Ситуація з навчанням персоналу подібна (56,25 % та 40,63 %, відповідно) (запитання 3).

На думку 50 % респондентів, приміщення школи є "частково безпечними" (запитання 7).

Вважають ресурси для забезпечення фізичної безпеки достатніми 50 % респондентів, 43,75 % з них вказали на їхню частковість (запитання 10).

Рівень постійного відеоспостереження та контролю доступу є низьким: 25 % респондентів повідомили, що таких систем немає в їхньому закладі освіти, 50 % – функціонують частково (запитання 6).

У відповідях на відкриті запитання респонденти зазначили таке. Аналіз методів формування безпечної поведінки в освітньому середовищі охоплює: тренінги, інструктажі з охорони праці та травматизації, інструктажі з алгоритмами дій у надзвичайних ситуаціях, таких як сигнал "Повітряна тривога", навчання з надання першої допомоги; проведення бесід, брифінгів, вебінарів, а також використання екосистемних ресурсів, рекомендованих Міністерством освіти і науки України. Широке застосування в школах мають програми, розроблені практичними психологами та соціальними педагогами школи, щодо: протидії булінгу, адаптації освітнього процесу до умов кризових ситуацій, з техніки безпеки для кожного уроку та екскурсії, а також спортивних змагань. Упроваджуються програми "Стопсекстинг", заняття з глобальних гуманітарних правил, а також спеціалізовані програми і матеріали, розроблені державними та міжнародними організаціями, зокрема ЮНІСЕФ, ГО "Дівчата", Черкаським правозахисним центром, Державною службою України з надзвичайних ситуацій. Серед прийомів навчання – малювання собак-саперів, мультфільми, відеоролики тощо.

Другий блок анкети, присвячений вивченню психічного здоров'я та психологічного благополуччя, виявив, що 59,38 % респондентів визначають його як високий, 34,38 % – як середній, 6,25 % – як низький. Цей показник відображає проактивні заходи ЗЗСО щодо підтримки психологічного стану всіх учасників освітнього процесу (див. рис. 2).

Рис. 2. Результати оцінювання безпечного освітнього середовища за параметром "Психічне здоров'я та психологічне благополуччя" (закриті запитання), у %

Як видно із рис. 2, найкраще представленим є доступність соціально-психологічних послуг. Зазначають, що соціально-психологічні послуги для суб'єктів освітнього процесу є доступними, 78,13 % респондентів, 21,88 % респондентів вважають їх частково доступними (запитання 15).

Стверджують, що у закладах освіти заходи з підтримання психічного здоров'я учнів проходять регулярно, 71,88 % респондентів, 28,13 % – не регулярно (запитання 12).

Обізнаність учнів щодо психічного здоров'я є ще однією значною складовою, що демонструє високий рівень регулярного впровадження, як зауважують 71,88 % респондентів. Проте 25 % зазначають, що це відбувається не на регулярній основі, 3,13 % – заходи взагалі не проводяться (запитання 16).

Програми запобігання стресу серед учнів успішно впроваджуються, про що зауважили 65,63 % респондентів. Про нерегулярність реалізації програм стверджують 28,13 % респондентів, 6,25 % повідомили, що подібні програми в закладах освіти відсутні (запитання 13).

Середніми показники є в таких проявах. Однією з основних сфер, яка має стосунок до тематики дослідження, є залучення батьків й іншого педагогічного персоналу до процесів підтримки психічного здоров'я учнів. З результатів можна зробити висновок, що 59,38 % вважають, що батьків варто залучити до цієї діяльності. Це свідчить про наявність готовності до активної

співпраці. Однак 40,63 % вважають, що вони мають відбуватися лише в конкретних ситуаціях. Щоб з'ясувати, що це за конкретні ситуації та визначити їхню роль, необхідний подальший аналіз (запитання 21).

Про застосування практики раннього виявлення психологічних проблем повідомляють 59,38 % респондентів. Тобто середній рівень практики відзначили 34,38 % респондентів, а низький – 6,25 % (запитання 17).

Найгірше представлені такі аспекти: 40,63 % респондентів зазначили про упровадження програм профілактики стресу для персоналу. Водночас 37,50 % з них зауважили, що вони проходять нерегулярно, 21,88 % респондентів заявили, що таких програм у закладах немає (запитання 14).

Залучення батьків відзначається нерівномірністю: 37,50 % респондентів погоджуються, що батьки беруть активну участь у політиці безпеки, 53,13 % зазначають, що це відбувається частково (запитання 20).

Отже, підсумкові результати оцінювання вказують на певні недоліки та перспективи поліпшення визначеного напряму. Пріоритетними напрямками є регулярність і систематичність програм, залучення батьків, поінформованість учнів, професійне зростання педагогічних працівників. Формування й упровадження у практику комплексних програм підтримки психічного здоров'я може значною мірою підвищити загальний рівень благополуччя учасників освітнього процесу.

Проаналізовано відкриті відповіді на запитання щодо засобів, які впливають на підтримку психічного здоров'я учнів, що свідчить про багатоаспектний підхід до формування психологічного благополуччя в освітньому середовищі. Відзначається використання різних програм, методів і підходів, які охоплюють психологічні та соціальні аспекти, що впливають на психічне здоров'я учнів.

Основними засобами є методи, що націлені на збереження здоров'я, а також тренінги й ігри, що сприяють створенню сприятливого психологічного клімату в класі. Наприклад, програми психічного здоров'я на зразок "Як справи?", тренінги, присвячені проблемам учнів, що виникли унаслідок бойових дій, та допомагають в оволодінні стратегіями поведінки в різноманітних соціальних ситуаціях.

Політика протидії булінгу, що передбачає проведення адаптивних заходів для протидії булінгу та створення безпечного освітнього середовища, має значний вплив на психологічне благополуччя учнів. Обговорення, а також консультації з психологом є важливою частиною підтримки учнів для визначення проблем та їхнього обговорення. Психологічні тренінги вважають ефективним інструментом, що розвиває емоційний інтелект. Техніки релаксації, дихання й уважності до оточення знижують рівень стресу та тривоги, сприяючи поліпшенню загального психоемоційного стану. Години спілкування, анкетування, майстер-класи активізують спілкування учнів з педагогами, а отже, створюють можливість для відкритого обговорення проблем психічного здоров'я.

Ще одним ключовим аспектом освітнього процесу є використання арттерапії та творчих проєктів, що не тільки допомагають учням самовиражатися, але й створюють простір для емоційного реагування. Обговорення фільмів, мультфільмів, перегляд лялькових вистав надає дітям можливість через творчість і гру подолати стрес, а також отримати допомогу однокласників.

Відповіді на запитання про те, якими інструментами можна вплинути на підтримку психічного здоров'я педагогів, актуалізують необхідність системного підходу до психологічного благополуччя вчителів та інших працівників закладу освіти. Програми, методи та заходи, що сприяють збереженню та зміцненню психічного здоров'я педагогічного колективу, використовують зазначені засоби.

Акцентовано увагу на наявності спеціалізованих програм і курсів, спрямованих на поліпшення психічного здоров'я вчителя. Такі програми, зокрема і тренінги з питань збереження психологічного здоров'я, є ефективним засобом підвищення рівня розуміння власних потреб у багатьох педагогів і способів подолання стресових ситуацій. Наприклад, навчальний курс "Методи збереження та покращення психічного здоров'я вчителя" надає можливість набуття досвіду, як долати труднощі професії та професійне вигорання. Консультація психолога та персональна психотерапія є альтернативними каналами підтримки, що допоможуть працівникам закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) отримати професійну допомогу у скрутні моменти. Це допоможе психологам проводити часті інтерв'ю й анкетування, щоб визначити потреби педагогічного колективу та скоригувати програму підтримки відповідно до отриманих даних.

Навчання фізичній активності також робить акцент на входженні фізичних вправ у повсякденне життя педагогів, оскільки загальновизнано, що фізична активність має позитивний вплив на психічне здоров'я. Паралельно арттерапія, моделювання ситуацій, творчі проєкти, обговорення фільмів і мультфільмів стають дедалі важливішими елементами підтримки емоційного благополуччя. Ці способи сприяють розвитку креативності та зняттю емоційної напруги, що дуже важливо в умовах сучасних викликів.

Навчальну практику та середовище 68,75 % респондентів оцінили на високому рівні. Більшість закладів освіти створили умови, що сприяють вихованню безпечної поведінки, а також інклюзивному навчанню. Проте 28,13 % оцінили його на середньому рівні, а 6,25 % – на низькому, отже, зміст освіти та програми потребують значного поліпшення, щоб забезпечити повноцінне безпечне й інклюзивне середовище (рис. 3).

Як видно із рис. 3, розроблення алгоритмів для реагування на випадки булінгу досягає високого рівня безпеки, оскільки 75 % респондентів відзначили їхню ефективність, 21,88 % з них зазначили, що вони існують, але не завжди ефективні (запитання 26).

Фактором позитивної динаміки є обізнаність персоналу з програмами соціально-емоційного навчання, що підтвердили 75 % респондентів, 18,75 % вважають ознайомлення частковим, 6,25 % респондентів заявили, що такого не було (запитання 29).

Регулярність занять із формування навичок безпечної поведінки, визначена на основі відповідей на запитання, свідчить про таке: 71,88 % респондентів вважають, що вони схильні до використання, а 25 % зауважили, що їх використовують частково або нерегулярно (запитання 22).

Зв'язок між діями соціального педагога та реалізацією політики безпеки школи демонструє позитивну динаміку, оскільки 71,88 % респондентів підтвердили це. У 25 % відповідей міститься певний сумнів щодо часткового зв'язку (запитання 23).

Безпечне місце для дітей, тобто середовище, де дитина відчуває себе в безпеці, є значною частиною психологічного комфорту у школі, і, як відзначають 71,88 % респондентів, це забезпечується. Це місце сприймає як недоступне 28,13 %, або таке, що потребує створення чи поліпшення умов психологічної безпеки учнів (запитання 30).

ISSN 1728-3817

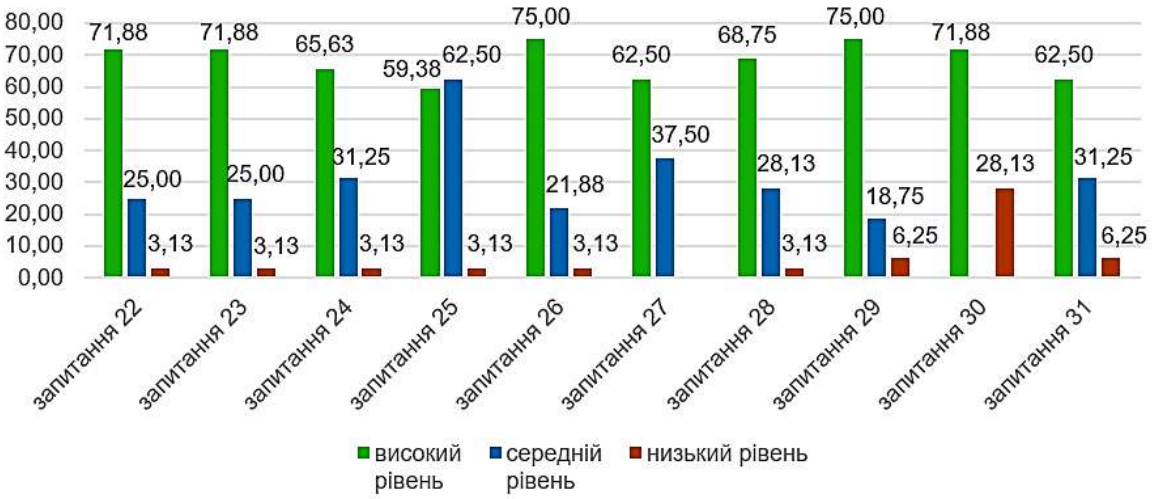

Рис. 3. Результати оцінки безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти за параметром "Навчальна практика та середовище" (закриті запитання), у %

Наявність у навчальному матеріалі елементів безпечної поведінки свідчить про високий рівень інтеграції цих елементів, оскільки 68,75 % респондентів підтвердили їхню присутність у навчальних програмах. З іншого боку, 28,13 % стверджують, що залучення є частковим (запитання 28).

Про повне залучення соціального педагога до процесу формування та розроблення політики безпеки, нормативних документів відзначили 65,63 % респондентів, про часткове – 31,25 % (запитання 24).

Умови впровадження інклюзивної освіти в закладі освіти демонструють неоднозначну тенденцію – 62,5 % респондентів зазначили, що вони створені, але 31,25 % заявили про часткову наявність умов (запитання 31).

Середніми показники є у виявах регулярності навчання вчителів безпечним практикам і позитивному управлінню класом. Визнали це регулярним заняттям 59,38 % респондентів, тоді як 62,50 % зауважили, що це здійснюється ситуативно. Зважаючи на це, існує нагальна потреба в періодичних профільних семінарах (запитання 25).

Що стосується відповідей блоку 4 "Взаємодія та стосунки", то 78,13 % респондентів оцінюють їх на високому рівні, що свідчить про активну співпрацю, яка існує між учасниками освітнього процесу. Такий результат створює позитивну атмосферу в школах. Проте 15,63 % респондентів вважають, що рівень взаємодії є середнім, 6,25 % – низьким (рис. 4).

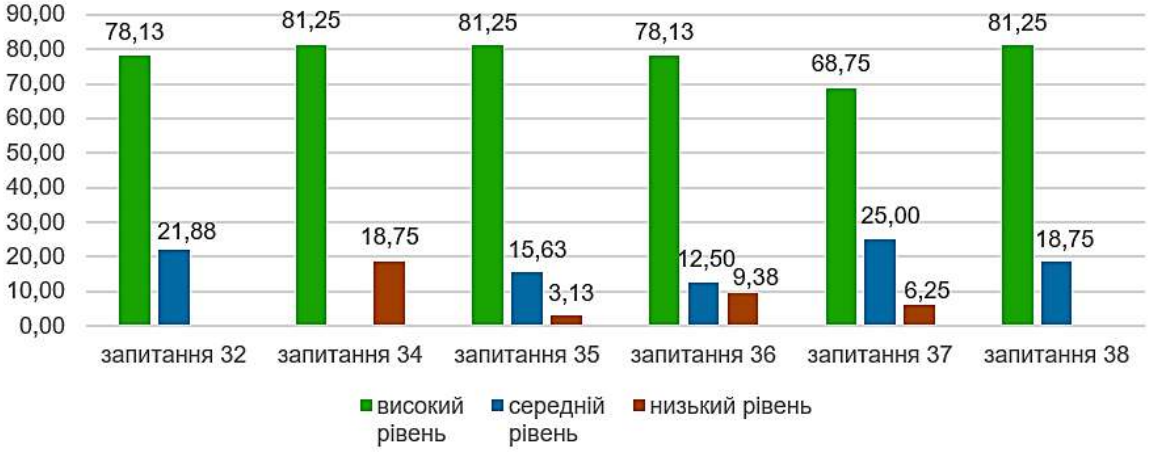

Рис. 4. Результати оцінювання безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти за параметром "Взаємодія та відносини" (закриті запитання), у %

Як видно з рис. 4, найвищими за рівнем вияву є такі аспекти: 81,25 % респондентів визнали наявність встановлених алгоритмів врегулювання конфліктів, зазначених у документах, 18,75 % зауважили, що такі алгоритми відсутні (запитання 38).

Налагоджена комунікація між адміністрацією, педагогами й учнями з питань безпеки за твердженнями 81,25 % респондентів, частково налагоджена – 15,63 % (запитання 35).

Щодо ознайомлення з алгоритмами дій, правами й обов'язками соціального педагога 81,25 % респондентів відповіли позитивно, що доводить, наскільки важливо володіти інформацією стосовно особливостей роботи соціального педагога з питань охорони дитинства (запитання 34).

Вважають, що школа має відкриті та доступні канали спілкування між батьками й адміністрацією 78,13 % респондентів. З них 21,88 % дотримуються думки, що

наявні канали не є переконливим. Це є показником потреби у поліпшенні зазначеної сфери шляхом створення нових засобів комунікації або системи спільних заходів (запитання 32).

Рівень партнерської взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу виявився високим: 78,13 % з них охарактеризували її як дружню, а отже, безпечну. Проте 12,50 % вважають цей показник середнім, а 9,38 % – низьким (запитання 36).

Щодо соціально-педагогічних заходів з адаптації новоприбулих учнів, то 68,75 % респондентів відзначили повноцінне виконання, 25 % – часткове (запитання 37).

Відповіді на відкриті запитання про комунікаційний процес за участю вчителів (адміністрації) та батьків закладу освіти свідчать про широкий перелік інструментів, які б забезпечували ефективну взаємодію та співпрацю між усіма учасниками освітнього процесу. Найпоширенішими формами спілкування педагогічного колективу, керівників і батьків є батьківські збори та педагогічна рада. Зустрічі, на яких обговорюють теми навчання та виховання, використовуються для досягнення домовленостей щодо групових підходів до процесу навчання. Вони сприяють отриманню інформації та налагодженню міжособистісної комунікації.

Нові канали, такі як приватний чат і соціальні мережі, команди в месенджерах Viber і Telegram значно розширюють спілкування. З'являється можливість швидко отримати інформацію, поділитися ідеями та поставити запитання, що виникли під час підготовки і важливі для батьків. Використання серед соціальних мереж Facebook й Instagram також доводять, що адміністрація ЗЗСО змінює способи подання інформації так, щоб вона ставала цікавою й актуальною для великої кількості людей. Батьки отримують інформацію про розклад уроків і шкільні заходи електронною поштою та на шкільному порталі. Шкільні сайти й офіційні платформи закладів освіти є джерелом офіційної інформації, а також дають можливість долучитися до життя школи.

Однією із ключових особливостей комунікації є наявність інструментів для збирання відгуків, наприклад, опитування, вікторина або Trustbox, що дасть батькам можливість анонімно коментувати та пропонувати вдосконалення, допомагаючи керівництву отримати повне уявлення того, чого очікує батьківська спільнота.

Розглянемо оцінювання відносин між школою та громадськістю: 71,88 % респондентів вказали на високоякісне партнерство – краща комунікація з державними установами та залучення громадськості до розв'язання питань безпеки та розвитку школи (рис. 5).

Як видно із рис. 5, зазначені показники перебувають на високому рівні: 78,13 % респондентів підтверджують активну участь у подальших ініціативах, оскільки школа сприяє розвитку громадянської активності учнів. Це є важливою умовою їхньої соціалізації та виховання. Проте 18,75 % респондентів повідомили на часткову участь (запитання 41).

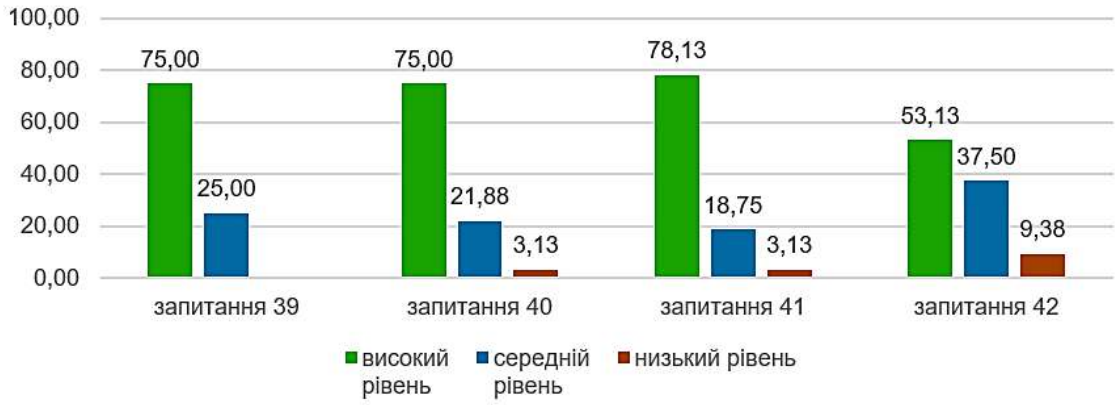

Рис. 5. Результати оцінювання безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти за параметром "Зв'язок школи з громадськістю" (закриті запитання), у %

Результати опитування свідчать, що 75 % респондентів вважають співпрацю з місцевими організаціями ефективною, від такої взаємодії помітні позитивні результати. Лише 25 % респондентів зазначили, що співпраця є, хоча ефективність не гарантована (запитання 39).

Про те, що події освітньої спільноти проходять регулярно, повідомили 75 % опитаних, оскільки регулярна взаємодія між школою та місцевими організаціями значною мірою сприяє зміцненню взаємин, формує активну позицію учнів (запитання 40).

На середньому рівні відзначено наявність партнерства: 53,13 %, респондентів ствердно відповіли, що партнерство активно підтримується, тоді як у 37,50 % випадків респонденти вважали, що таке партнерство існує, але не є розвиненим. Про відсутність будь-якого партнерства заявили 9,38 % респондентів (запитання 42).

Відповіді на запитання щодо партнерства школи з громадськістю, зокрема стосовно надання грошової чи матеріальної допомоги з боку громади, кадрової, організаційної чи будь-якої іншої підтримки для створення умов безпеки, свідчать про різні способи взаємодії школи зі своїми найближчими громадами. Перший – це виділення матеріальної допомоги органами місцевого самоврядування (кошти, використані на ремонт будівлі школи, поліпшення інфраструктури, закупівлю навчальних матеріалів, придбання технічного обладнання й інструментів, а також на всі інші ресурси, які забезпечують безпеку та комфорт учнів і вчителів). Матеріальна підтримка є важливою, оскільки допомагає швидко реалізовувати нові вимоги безпеки, наприклад, відеоспостереження чи модернізацію системи пожежної сигналізації.

Другий рівень також визначається в організаційній підтримці громади, що виявляється у формі участі в організації заходів, які проводять представники громади для поліпшення безпеки у школі, зокрема навчання з безпеки для вчителів й учнів, або спільних дій з підвищення обізнаності щодо важливості безпеки в освітньому процесі. Їх основою і важливим джерелом залучення додаткових

ресурсів і знань є також співпраця із громадськими організаціями й іншими соціальними партнерами.

Кадрова допомога, зазначена в деяких відповідях, передбачає залучення фахівців до навчання та семінарів з техніки безпеки, психологічну роботу як з учнями, так і з педагогами, або різні нові підходи до навчання. Наприклад, фахівці можуть навчити вчителів діям у надзвичайних ситуаціях або проводити консультативні уроки для учнів щодо стійкості до стресу, що є актуальним за сучасних умов. Матеріальна підтримка, що передбачає надання обладнання, технологій або будь-яких інших ресурсів, є ключовою для забезпечення безпеки освітнього середовища (забезпечення аптечками першої допомоги, засобами захисту або створення безпечних зон у школі). Варто підкреслити, що в деяких відповідях не згадані явні форми допомоги, що свідчить про недостатню обізнаність соціальних педагогів про можливості, які надає громада, або про їхнє пасивне невиконання. Це підтверджує той факт, що корисно налагоджувати комунікацію на місцях, яка допоможе максимізувати доступні ресурси для створення безпечного освітнього середовища.

Отже, дослідження показує, що громада бере активну участь у підтримці закладу освіти, що є основним засобом забезпечення безпечного освітнього середовища. Активна участь громади, особливо через залучення фінансових і матеріальних ресурсів, а також кадрову й організаційну підтримку, сприяє розвитку безпечного та комфортного освітнього середовища. У довгостроковій перспективі це позитивно вплине на якість освіти, а також на добробут учнів і педагогічних працівників.

Дискусія і висновки

Проведене дослідження виявило, що політика безпеки в закладах загальної середньої освіти перебуває на етапі формування та потребує вдосконалення. Хоча в багатьох закладах реалізуються заходи, спрямовані на забезпечення безпечного освітнього середовища, їхнє документальне оформлення, алгоритмізація та нормативне закріплення є недостатніми або фрагментарними.

Виявлено, що поліпшення рівня фізичної безпеки є можливим за умов проведення капітального ремонту окремих приміщень, або їхнього переобладнання, облаштування будівель приладами постійного відеоспостереження та контролю доступу; загалом безпечність приміщень школи визначено як "частково безпечну", що свідчить про існування ризиків у цьому сегменті.

У школах розроблені й упроваджені процедури, алгоритми дій на випадок надзвичайних ситуацій, проводять тренування з евакуації учнів і вчителів, водночас їхня частота й систематичність не є усталеною практикою.

Предметом особливої уваги працівників психологічної служби шкіл є профілактика та збереження психічного здоров'я. Водночас виявлено, якщо програми, окремі заняття, тренінги, воркшопи тощо наявні в житті учнівської молоді, то впровадження подібних програм для персоналу школи виявляється досить складним завданням. Крім того, існує потреба в інтеграції програм психічного здоров'я в навчальний план, у наскрізні програми навчальних предметів, які б посилювали важливість проблеми.

У школах наявні розроблені алгоритми, що використовуються для реагування на випадки булінгу, водночас респонденти зауважують, що вони потребують удосконалення та регулярного перегляду, оскільки є мало адаптованими для їхнього застосування в реальних умовах.

Була виявлена потреба в залученні батьків до вироблення політик безпечного освітнього середовища, У школах мають бути упроваджені механізми активної співпраці з батьками, зокрема і завдяки сучасним засобам комунікації, проведення інформаційно-роз'яснювальних компаній тощо.

Іншим важливим аспектом є підвищення компетентності вчителів у частині навчання безпечним практикам і позитивному управлінню класом. Існує нагальна потреба в періодичних профільних семінарах. Фактором позитивної динаміки є обізнаність персоналу з програмами соціально-емоційного навчання. Наявність у навчальному матеріалі елементів безпечної поведінки свідчить про високий рівень інтеграції цих елементів, проте навчальні матеріали потребують додаткового вдосконалення.

Вимагає значної координації і зусиль розбудова інклюзивного простору, Навчальний зміст і програми мають відповідати потребам усіх суб'єктів, залучених до освітнього процесу, головним чином сприяючи інклюзивній освіті, яка наразі має (як виявилось) проблеми у її просуванні.

Позитивною є динаміка співпраці шкіл з місцевими організаціями, академічними інституціями, освітніми закладами в частині спільних дій, обміну досвідом і ресурсами для підвищення якості освіти. Водночас важливою є потреба у виробленні спільної політики безпеки на рівні громади та залучення місцевих органів влади, відповідальних за сферу забезпечення і захисту прав дітей, відпрацювання механізмів взаємодії в інтересах дитини, у якій школа є важливим суб'єктом партнерської взаємодії.

Проведене дослідження виявило нагальну потребу у формуванні політик безпечного середовища в школах, як особливої управлінської дії, до якої залучаються всі суб'єкти освітнього середовища. Соціальний педагог має бути серед ключових фігур "розробників" і "реалізаторів" шкільної політики безпеки, що, серед іншого, передбачає необхідність розроблення регулювальних нормативних документів, які забезпечуватимуть прозорість, системність і послідовність дій у ситуаціях викликів та загроз.

Список використаних джерел

Астахова, М. С. (2023). Система створення безпечного освітнього середовища: від теорії до практичної реалізації. *Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення,* 32–38. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44867/1/S_Tsybulska_OBOSVSPtR_IPO.pdf

Бабовал, Н. Р., & Бабовал, Д. С. (2023). Нові реалії функціонування системи освіти України в умовах війни. *Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення,* 44–47. http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28681/1/Gavruschak_Sopig/a_Bezp_seredov.pdf

Березюк, Н. Р. (2023). Безпечне освітнє середовище в реаліях сьогодення: психологічний, екологічний, інформаційний аспекти. *Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення,* 63–66. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44867/1/S_Tsybulska/_OBOSVSPtR_IPO.pdf

Дука, В. (2021). Поняття структурно-функціональної моделі освітнього середовища у педагогічній літературі. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови,* 1(19), 53–68. https://doi.org/10.33189/epsn.v1i19.190

Духневич, В. (2022). Створення безпечного освітнього середовища: "Шість кроків до безпеки". *Проблеми політичної психології*, 12(26), 266–278. https://doi.org/10.33120/popp-Vol26-Year2022-105

Зозуляк, О. В., & Башурин, Н. Я. (2023). Управлінсько-правові механізми забезпечення безпеки освітнього процесу в умовах дії воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*, 63, 163–181. https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/download/7272/7520/21873

Кабінет Міністрів України. (2023). Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти (Розпорядження від 07.04.2023 р. № 301-р). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text

Князькіна, Д. В., & Подтикан, І. В. (2019). Психолого-педагогічний супровід процесу формування безпечного освітнього середовища. *Педагогіка здоров'я,* 100–103.

Косенчук, О. Г., & Стягунова, О. О. (2023). Безпека освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. *Духовність*

особистості: методологія, теорія і практика, 1(105), 90–101. https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-90-101

Курач, М. В. (2022). Безпечне освітнє середовище як умова збереження психічного здоров'я дітей. *Магістерські студії. Альманах Херсонського державного університету,* 22, 199–201. http://ekhsuir.kspu.edu/123456789/16983

Литвиненко, І. С., & Богдан, Л. С. (2020). Психологічна діагностика безпеки освітнього середовища навчального закладу. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*, 1, 17–21. https://doi.org/10.33310/2078-2128-2020-20-1-17-21

Чуйко, О. (2019). Місія і роль соціального педагога в розбудові освітнього середовища закладу освіти. *Соціальна робота,* 1(5), 41–46. https://doi.org/10.17721/2616-7786.2019/5-1/9

References

Astakhova, M. S. (2023). The system of creating a safe educational environment: from theory to practical implementation. *Organisation of a safe educational environment is a challenge of our time: prospects and solutions*, 32–38 [in Ukrainian]. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44867/1/S_Tsybulska_OBOSVSPtR_IPO.pdf

Baboval, N. R., & Baboval, D. S. (2023). New realities of the functioning of the education system of Ukraine in the conditions of war. *Organisation of a safe educational environment – a challenge of our time: prospects and solutions (Ternopil, Ukraine, 03 March 2023): Scientific, methodological, informational collection of the Ternopil Regional Communal Institute of Postgraduate Pedagogical Education,* 44–47 [in Ukrainian]. http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28681/1/Gavruschak_Sopig/a_Bezp_seredov.pdf

Bereziuk, N. R. (2023). Safe educational environment in the realities of today: psychological, environmental, informational aspects. *Organisation of a safe educational environment is a challenge of our time: prospects and solutions,* 63–66 [in Ukrainian]. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44867/1/S_Tsybulska_OBOSVSPtR_IPO.pdf

Duka, V. (2021). The concept of the structural and functional model of the educational environment in the pedagogical literature. *Education of persons with special needs: ways of development,* 1(19), 53–68 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.33189/epsn.v1i19.190

Dukhnevych, V. (2022). Creating a safe educational environment: 'Six Steps to Safety. *Problems of Political Psychology*, 12(26), 266–278 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.33120/popp-Vol26-Year2022-105

Zozuliak, O. V., & Bashuryn, N. Y. (2023) Administrative and legal mechanisms for ensuring the security of the educational process in the conditions of martial law in Ukraine. *Actual problems of improving the current legislation of Ukraine*, 63, 163–181 [in Ukrainian]. https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/download/7272/7520/21873

Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023). On Approval of the Concept of Security of Educational Institutions (Order of 07.04.2023 No. 301-p) [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text

Knyazkina, D. V., & Podtykan, I. V. (2019). Psychological and pedagogical support of the process of forming a safe educational environment. *Pedagogy of health,* 100–103 [in Ukrainian].

Kosenchuk, O. G., & Stiianova, O. O. (2023) Security of the educational space of preschool education institutions under martial law. *Spirituality of the individual: methodology, theory and practice*, 1(105), 90–101 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-90-101

Kurach, M. V. (2022). Safe educational environment as a condition for preserving children's mental health. *Master's thesis. Almanac of Kherson State University,* 22, 199–201 [in Ukrainian]. http://ekhsuir.kspu.edu/123456789/16983

Lytvynenko, I. S., & Bogdan, L. S. (2020). Psychological diagnostics of the safety of the educational environment of an educational institution. *Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Psychological Sciences*, 1, 17–21 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.33310/2078-2128-2020-20-1-17-21

Chuyko, O. (2019). Mission and role of a social pedagogue in the development of the educational environment of an educational institution. *Social work,* 1(5), 41–46 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.17721/2616-7786.2019/5-1/9

Отримано редакцією журналу / Received: 06.01.25
Прорецензовано / Revised: 10.01.25
Схвалено до друку / Accepted: 21.01.25

Yevheniya HLADYSHKO, PhD Student
ORCID ID: 0000-0001-7852-9500
e-mail: eugeniiagll@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

POLICY OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS: EVALUATION RESULTS

Background. ***The article addresses the issue of developing a policy for a safe educational environment in general secondary education institutions based on a comprehensive evaluation of current approaches and practices. The relevance of the study is determined by the growing attention to ensuring safety in educational institutions in the context of social challenges caused by the full-scale war, increasing psychological stress among participants in the educational process, and the need to integrate innovative protection mechanisms and preventive measures. In particular, under modern conditions, education requires not only the formal implementation of safety measures but also their effective integration into everyday practice, which involves the creation of clear regulations, algorithms for action in emergency situations, and the adaptation of international experience.***

Methods. ***A set of research methods was used to analyze the features of safety policy formation in secondary education institutions. A survey of social pedagogues was conducted, which made it possible to assess the level of awareness of educators regarding safety issues, particularly physical safety, psychological well-being, communication, and interaction with the community. Comparative analysis methods were used to evaluate the existing practices for ensuring a safe environment in general secondary education institutions in various regions of Ukraine. The systematization and generalization of the obtained data allowed forming a comprehensive understanding of the main challenges facing educational institutions and determining key areas for improving safety policy in education.***

Results. ***The study showed that safety policy in schools is at the stage of formation. Most educational institutions implement safety measures, but these measures need improvement in terms of documentation, algorithmization, and regulatory consolidation. There is a lack of clearly defined procedures and action algorithms for real emergency situations, which leads to fragmentation in their implementation.***

Conclusions. ***The study confirmed that the formation of a safe educational environment policy is a critically important aspect of education management. Effective safety provision in secondary education institutions requires a comprehensive approach, which includes multi-level interaction between the administration, teaching staff, students, parents, and the local community. Special attention should be given to developing mechanisms for psychological support for participants in the educational process, in particular by integrating psychosocial adaptation programs. Furthermore, the use of innovative technologies, such as video surveillance systems, digital platforms for communication, and algorithmization of processes for responding to potential threats, is important. It is proven that an effective safety policy should be based on regulatory regulation, the adaptation of international experience, and flexible responses to contemporary challenges, which will contribute to the creation of a safe, inclusive, and comfortable educational environment.***

Keywords: ***communication, regulatory framework, partnership interaction, safe environment policy, resource support, socio-pedagogical practices, social pedagogues.***

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.